

40
C. D.
DISSERTATIO HISTORICA
DE
IDOLOLATRIA
ET ALIIS SUPERSTITIO-
SIS RITIBUS VETERUM
PRUSSORUM,

Quam
Indultu Superiorum

SUB PRÆSIDIO
M. CHRISTOPHORI Hartknochen
Passenheim. Prussi.

Publico Eruditorum examini
submitit

FRIDERICUS WERNERUS,

Regiomonte Prussus.

Ad diem Junii horis locoq̄ solitis.

REGIOMONTI,
Typis FRIDERICI REUSNERI, SER. ELECT.
BRAND. ET ACAD. TYPOGR. 1675.

VIRIS

*Nobilissimis, Excellentissimis, Experientis-
tissimo, Amplissimis, Consultissimis, longo rerum
usu atq; Experientia Clarissimis*

DN. JOHANNI GEORGIO STRAS-
BURG,

Med. D. & ejusdem Profesori Publico,

DN. M. JOHANNI RÖLINGIO,
Poeseos Prof. Publ.

DN. FRIDERICO GRUBE,

DN. CASPARO WERNERO,

DN. GEORGIO HOPNERO,

Reipublicæ Löbnicensis Senatoribus

gravissimis.

E XXXII 377 b. radhi

Fautoribus, Patronis, ac Parenti,
omni honoris, officiorum & amoris cultu
deyenerandis

*Disertationem hanc in sui, studiorumq;
suorum commendationem
submisso animo
Consecrat*

Fridericus Wernerus,
Respondens.

C. D.

I.

Inter alias causas, quæ nos ab hac materia pertractanda retrahere potuissent, non minima est illa, quod antiqua Chronica, primis, ab ingresso Ordinis Teutonici, temporibus scripta, ad manus nostras non pervenerunt. Sunt quidē non pauci, qui olim res Prussicas literis tradiderunt, ex quib⁹ tamē vix unus & alter superest. Primus qui huic labori manū admovit, est *Jaroslavus* Canonicus Plocensis. Secuti sunt ipsum *Christianus* primus in Prussia Episcopus circa An. 1240. *Petrus à Düsburg* Eques Ord. Teuton. cujus Latinum Chronicon *Nicolaus Jeroschinus* Germanicis versibus reddidit. *M. Alexius à Nuswurz* Sacerdos Thoruniensis. *Joannes Lindenblaff* Officialis Risenburgensis, quorum omnium Chronicis Mss. usus est *Simon Grunovius* Tolkemita Prussus Monachus Ord. Prædicatorum, cum Chronicon suum, in XXIV. Tractatus divisum, conscriberet, ut testis est Hennebergerus in Præfat. ad libell. de Veteri Prussia. Ex dictis Chronicis Caspar Hennebergerus tantum duo habuit, nempe Petri à Düsburg & ipsius Grunovii. Hic Grunovius Thomæ Clagii dicitur: *Prutenà primus in Historia*, lib. II. de Virgine Lindensi cap. II. pag. 170. & lib. I. cap. VII. pag. 36. appellat eum Clagius *inter rerum Prussicarū Scriptores facile Principē*. Nobis neq; horum copia facta est, Non desunt tamē qui antē & post tempora Grunovii res Prussicas literis consignarunt, quorum Scripta supersunt, ut sunt (præter alios, quos Casp. Schuz & Casp. Henneberg. in princ. Chronicorum

enumerant,) *Episcopus* quidam *Paderbornensis* qui *Chronicon* Magistrorum sive *Chronicon* Ordinis, ut dicitur, scribere coepit, quod adhuc MS. in Bibliotheca Electorali asservatur. Sub initium Seculi Superioris conscripsit *Erasmus Stella* duos de Antiquitatibus Borufforum libellos eosq; dedicavit *Friderico* Magistro Ordinis Teutonici in Prussia, Duci Saxoniae. Habentur hi Tomo I. in Corpore Hist. Polon. Post *Grunovium* *Joannes Meletius* Archipresbyter *Lycensis*, licet *Historiam* Prussicam non scripserit, ejus tamen *Epistola*, ad *Georgium* *Sabinum* primum Acad. nostrae Rectorem de Religione Veterum Borufforum scripta, & An. 1551. hic *Regiomonti* impressa, postea verò An. 1563. à filio ipsius *Hieronymo* *Meletio* iterum edita, multa continet ad hanc materiam facientia, Deindè sequitur *M. Georgius Ranis*, cujus libellus sine Authoris nomine impressus est *Elbingæ*, teste *Henneberg.* lib. de *Vet. Pruss.* p. 1. 6. Forsan autem illud ipsum est *Chronicon*, quod edidit *Wolfgangus Dietmarus* Typographus *Elbingensis* Anno 1564. *Georgium* *Ranis* ut Ducem suum sequitur *Johann Daubmannus*, cujus liber hic *Regimonti* impressus est, ut testatur *Dionysius Runau* in fine *Præfat.* Ipse *M. Dionysius Runau* *Dirschaviensis* Prussus descripsit *Bellum* Prussicum ab An. 1582. usq; ad An. 1466. gestum. Cui adjecta est *Descriptio* belli biennalis inter *Sigismundum* I. Reg. Pol. & *Albertum* *March, Brandeb.* Impressus est liber *Wittebergæ* An. 1582. sed nos nihil potuit juvare in proposito nostro. Præter hos est adhuc *Martinus Murinius*, qui Superiori Seculo *Chronicon* quoddam Germanicum in *Lingvam* Polonicam translatum publici juris fecit. Cumq; hujus libri exemplaria essent distracta, adornavit alteram Editionem *Simon Kempinius*, Typographus *Cracoviensis*, eamq; Anno 1606. *Thoronensis*ibus dedicavit, quibus & prima Editio fuerat dedi-

cata. Ad eadem ferme tempora referendi sunt tres *Authores Anonymi*, quorum Chronica MSS. hic etiam perlustravi. Circa eadem tempora vel paulò ante Chronicon suum conscripsit *Casparus Schuz*, quod adhuc in multorum est manibus. Deindè An. 1584. edidit *Casparus Hennebergerus* libellum suum de Veteri Prussia: Anno autem 1595. publicavit sua ad Geographicam Prussiae Tabulam Commentaria, sive suum Chronicon. Sub ipsum Seculi Superioris exitum (An. 1599.) edidit *Thomas Waisseilius* Bartenstein. Pruss. Chronicon Prussicum, Livon. & Curlandicum. Tandè An. 1657. impressa est Harlemi *Historia Prusica* Anonymi cujusdam, Belgicè scripta, in forma, ut vocât, quartâ. Quamvis verò Author ejus profiteatur se Historiam hanc suam ex multis Authoribus collegisse, ad verbum tamen ferè tres tantum libellos Hennebergeri de Veteri Prussia in Lingvam Belgicam transtulit. Addendi sunt his *D. Coelestinus Mislenta*, qui in Prolegomenis ad Manuale Prutenicum, de Religione Prussorum egit, ut & *Thomas Clagius* Jesuita, qui in Libb. de Virgine Lindensi sive in Linda Mariana quædam huc pertinentia annotavit. Hos Authores in Dissertatione hac nostra sequemur. Juvabunt etiam nos non parum *Litvanorum* (qui proximè antè Germanorum in hanc Provinciam sub Ordine Teutonico ingressum Prussiam inhabitaverunt, de quibus Prussis præcipuè nobis est sermo (item *Gothorum* (in quorû locum Alani sive Lithvani successerunt) ut & *Polonorum* aliarumq; gentium Scriptores. Licet autem antea enumerati Scriptores, quibus hic usi sumus sint recentioris ævi, in plurimis tamen tutò ipsis fidem habere possumus, cum sua, quæ nobis tradiderunt, partim ex Authoribus fide dignis hauserint, ut ipsi sæpè testantur, partim etiam multa ipsi oculis suis viderint, ut de Patre suo testatur Hieronymus Meletius in Præfat. Epist. supra citatæ. Paganismus enim

non adeo facilè potuit eliminari, quin reliquæ ejusdem
ferè usq; ad nostra tempora remanserint. Quod multò ma-
gis dicere licet de Superiori Seculo. Testantur enim D. Da-
vid Voitus, Johannes Funccius, Georgius Sabinus & alii
infra citandi, non fuisse Paganorum ritus sub Ordine Teu-
tonico planè inhibitos, donec Albertus Senior primus Dux
Prussæ Idolatricum Deorum quorundam cultum planè
eradicaverit.

II. *Omnes homines aliquam de Deo cognitionem habent,*
asserente Philosopho lib. I, de Cœlo cap. III. t. 22. Et ut Ci-
cero loquitur; *Nulla gens tam fera, nemo omnium tam est imma-
nis, cujus mentem non imbuerit Deorum Opinio.* lib. I. Tuscul.
n. 30. Sic etiam Prusii Veteres, licet spissis gentilium erro-
rum tenebris involuti, Deos tamen esse confessi sunt. Imò
referunt Scriptores Prussici, quod antiquissimis tempori-
bus ante adventum Scandianorum, sive potius Alanorum
sub Weidevuto & Pruteno, cum adhuc essent ad eò rudes,
ut non crederent quenquam per literas posse animi sui sen-
sa alteri expromere, agnoverint tamen in illa simplicitate
Deos esse. Quapropter illos fermè Deorum loco habuerunt,
quos legendi scribendiq; peritos videbant. Colebant au-
tem tum omnium ferme gentilium exemplo SOLEM ut
& LUNAM & STELLAS. Postquam verò in Alanorum
transissent mores, ipsorum etiam Deos ex instituto Weide-
vuti & Bruteni colere cœperunt, inter quos præcipui, vel
ut Latini vocant Dii majorum gentium erant tres PICOL-
LOS, PERCUNOS, PATRIMPOS, qui habitasse dicuntur
sub *Quercu* in urbe *Romove*. Henneb. in tract. de Vet. Pruss.
p. 7. ex Sim. Grunovii tractatu III, cap. III. Mihi, ne quid hic
dissimulem, de tribus his majorum Gentium Diis, ut & de
quercu illa in urbe *Romove*, aliud quid non rarò visum est.
Videlicet videbam apud antiquiores Historicos qui de
Prussæ

Prufforum Veterum Idololatria antè Simonem Grunoviũ
aliquid literis confignarunt, nullã illorum fieri mentionẽ
Nam neq; apud Vincentium Kadlubkonem antiquum
Hiftoriæ Polonicæ Scriptorem, neq; apud Æneam Sylvium,
neq; Joannem Dlugoffum, neq; apud Erasmum Stellam,
neq; apud Matthiam de Michovia, neq; in Chronico Ordinis
MS. neq; apud Joannem Meletium quicquam de illis
reperitur. Quamvis quidam eorum urbis Romove & Pon-
tificis Crive in Romove residentis meminerint. Alii etiam
Prufforum Deos enumerant, ut Solem, Lunam, Stellas, ho-
mines, Serpentes, Bubones, non faciunt tamen ullam de
tribus illis Diis mentionem. Insuper Joannes Meletius
quamvis sibi hunc laborem fumpferit, ut Religionem Prus-
forum Idolatricam ex profeffo describeret, nihil tamen ha-
bet de tribus illis Diis majoribus, præcipuoq; ipforum cul-
tu: fed, ut ex fequentibus apparebit, illos inter communes
Deos recenfere videtur, quod etiam faciunt Georgius à Po-
lenz & Paulus Speratus Epifcopi in Præfat. Agendæ Ecclesi-
afticæ An. 1530. fcriptæ. Erasmus Stella itidem afferit Prus-
fos Veteres adoraffe *tonitrua fulgetrasq;* lib. II. Antiq. Sed de
fingulari illo Deorum cultu nihil habet. Ex his fermè col-
ligebam Simonem Grunovium hæc omnia confinxiffe.
Sed cum antiqua Chronica non fint ad manus, quid hac de
re certò ftatuam, non habeo. Sequar tamen hic communem
hanc fententiam, quoniam illam exactè cum Deorum cul-
tu apud Gothos convenire video. Quod enim ternarium
Deorum numerum concernit, illum Alani in Pruffiam in-
greffi, à Gothis antiquioribus Pruffiæ incolis videntur efle
mutuati, apud quos etiam tres Dii majorum gentium fuere
cultri nempe *Thor, Odhen & Frigga*. Vid. Adam. Bremenf.
lib. de Situ Dan. & Reliqv. Septentrionalium Regionum
cap. XCI. feqq. p. 152. Olaus Magnus lib. III. Hift. Septentr.

cap. III. Joh. Schæferus in Vpsalia Antiqua cap. V. seqq. & in Lapponia cap. VII. Confirmat nos in sententia nostra Erasmus Stella qui refert Widevvutum Sacerdotes à Sudinis (intelligit autem Sudinos in illis locis habitantes, ubi nunc habitant, & ubi nos Gothos olim habitasse alibi probavimus) sociis populis accersivisse, qui eos quæq; animalia ut serpentes &c. religiosè colere docuerunt. lib. II. Antiq; Boruss. post princ. Licet autem trium illorum Deorum mentionem non faciat, illud tamen sufficit quod testetur Widevvutum à *Gothis* cultum Deorum didicisse. Neq; hoc parum sententiam nostram firmat, quod Prussici Scriptores Widevvutum faciunt Principem *Scandinavicum* i.e. *Gothicum*, qui Prussios cultum horum Deorum docuisse fertur. Vid. Weisselius in Chron. p. 17. & alii. Hoc eò magis cogimur credere, quia Lithvani quibus Prussi illi originem suam debent, licet *Percunum* ut Deum coluerint, non leguntur tamen tres Deos præ reliquis coluisse.

III. Sed clarius hæc patefcent si in specie singulos Deorum describamus. Primū locum vendicabat sibi PATELO vel POTOLLO. Sed rectius ab aliis scribitur PIKOLLO vel PECOLLO i.e. *Deus inferorū*, ut explicat Waisselius. Hæneb. verò *Diabolum* illam vocē significare vult, in Chron. in voce *Trifaltigkeit*. Prior explicatio videtur esse melior. Pikollo enim sine dubio à Slavonico vocabulo **Pietro** descendit, quod infernum significat. Formam ejus sic describit Thomas Clagius: *Cui (Pikollo) promissa & cana barba, caput fascia candida, ad instar Diadematis redimitum, facie quæ & hominem & equum & simul bovem referebat, pallidâ & sursum prospectante.* lib. I. Lindæ Marianæ sive de Virgine Lindensi cap. VIII. Sed Hennebergerus, Waisselius & Schuzius tam monstrosi capitis non faciunt mentionem, hoc tantum memorantes quod fuerit facie pallidâ, Hunc Pikollum dixeris

ris fuisse *Othinum* vel *Wodanum* Secundum Deum Gotho-
rum, quem etiam *Deum mortuorum & inferorum* fuisse pro-
bat Johan. Schæfferus in *Vpsalia Antiqua* cap. VII. p. 77.
feqq. Secundum locum obtinebat PERCUNOS, malè à
Gvagvino dictus PETUNO. Hic igneam prorsus & ira ar-
dentem faciem præferabat, uti & caput flammis coronatum,
& crispam innodemq; nigri coloris barbam. Clagius l. c. p. 44.
Habitus fuit Deus fulminis & tonitruum aliarumq; tempe-
statum, undè hodiè adhuc apud Lithvanos *perkunus*
idem significat quod *tonitru*. Hunc *Percunum* Dietmarus &
Waisselius primo loco numerant, quod etiam convenire
magis videtur *Thoroni* Gothorum Deo. Nam & hunc Deo-
rum primum faciebant Gothi, præficiebantq; *tonitru* &
tempestatibus. Adam. Brem l. c. p. 152. Quin, ipsum nomen
Thor à *tonitru* quidam deducunt, ut Cluver lib. I. German.
Antiq. cap. XXVI. & Vossius lib. II. de Idololatr. cap. XXXIII.
Schæfferus putat non à *tonitruis* *Thoronem*, sed contra potius
à *Thorone tonitrua* esse diciq; in *Vpsal. Antiq.* cap. VI. p. 50.
Tertius Deus Prufforum fuit PATRIMPUS sive POTRIM-
PUS imberbi ac letantium ridentiumq; in morem liberaliter ex-
porrectâ facie, referebat juvenem, caput viridante è spicis coro-
na præcinctum. Ridebat enim *Perkuni* torvum in se tuentis sive
immanitatem, sive vanam sine viribus iram. Clagius l. c. Hen-
nebergerus dicit hunc fuisse Deum *frugum & bellorum* de
Vet. Pruff. p. II. b. Martinus Murinius putat *Patrimpum* di-
ctum fuisse, ac si idiomate Polonico diceres *Bog Oyczy-
stich* i. e. *Lar*, sive ut ipse Murinius addit: *Dii Penates*, For-
san itaq; hanc vocem deducit à Græco simul & Latino *Pa-
pas* sive *Pater*. Vid. Murin. in Chron. Pruff. cap. IV. p. 6. Hic
Patrimpus facie sua imberbi referre videtur *Friggam* Gotho-
rum Deam, quæ ab aliis gentibus *Freja* i. e. *Venus* à *Freyen* /
& *Hertba* i. e. *die Erde* / mater omnium rerum, ab aliis etiam

LUNA

Luna dicebatur. *Venus* autē aliquando non est alia quam *Bellona*. Dicebatur *Frigga* fuisse Dea præfecta *Voluptatibus* apud Adā. Bremēsem, item *Bellis*, ut ea cōponeret, ut patet ex Paulo Warnefridi de gest. Longobard. cap. VIII. & tandem *Frigibus* ut ex Erico Vpsaliensi probat Schæfferus de Vpsal. Antiq. cap. VIII. p. 96. Quæ omnia etiam Prussorum Veterum Patrimpo conveniunt. Neq; obstat sexus diversus. Nam, ut jam Adamum Bremenlem præteream, qui hoc Numen non Friggam sed Fricconem Deum appellat, hoc saltem addo, quod de Philochoro Macrobius dicit: *Eandem* (Venerem) *affirmat esse Lunam. Nam & ei sacrificium facere viros cum veste muliebri, mulieres cum Virili: quod eadem & mas existimatur & fœmina*, lib. III. Saturnal. cap. VIII. Hinc facile Prussi idem Numen, quod apud Gothos fuit formā muliebri, potuerunt effinxisse habitu Virili. Tribus his Diis majorum Gentium addiderunt Prussi alios tres Deos minorum gentium, idq; rursus ad exemplū Gothorū, apud quos etiam tres Deos minores fuisse, author est Olaus Magn. lib. III. c. IV. Fuerunt autē tres illi Prussorū Dii, sequentes **WORKAITO** Deus jumentorū & cœterorum quadrupedū animantium, **ISCHWAMBRATO** (apud Waisselium **SCHWEIBRATO** dicitur) Deus gallinarum, anserum aliarumq; avium. Henneb. de Vet. Pruss. p. 9. seqq. **GORCHO** Deus cibo potuiq; præfectus, quem Prussi à Maloviis accepisse feruntur. Henneb. in Chron. fol. 156. De prioribus duobus memorant Scriptores nostri, quod primi Reges Prussorum *Widewutus* & *Prutenus* fratres, decrepitā jam ætate pro suorum salute se devoverint, & ut Deorum commercio jam fruituri, suorum facilius promoverent salutem, ultro se in pyram è lignis quernis accensam conjecerint. Inde à Prussis in Deos fuerint relati, & *Widewutus* sub nomine **Workaiti**, *Prutenus* verò sub nomine **Schweibrati** fuerint culti. Henneb. de Vet. Pruss. p. 11. seq. Clagius l. c. p. 42.

IV. Præter enumeratos illos majorum minorumq;
gentium Deos, habuerunt & alios tertii Ordinis Deos Prus-
si, idq; rursus ad exemplum Gothorum, de quibus Vid.
Olaus Magnus lib. III, cap. IV, Fuerunt autem Dii illi Prus-
sorum sequentes: OCCOPIRNUM Deus cœli & terræ. AN-
TRIMPUS Deus maris. GARDOÆTES Deus Nautarum.
PILVITUS sive PELVITUS Deus Divitiarum, quod nomen
cum Latino *Plutus* fere convenit. PERGUBRIUS Deus
florum, plantarum & omnium germinum. Lithvanialiiq;
appellarunt hunc Deum Ziemienik; PUSCÆTUS qui sa-
cris lucis præerat. Hunc Martinus Murinius PASCHVI-
TUM appellat. AUSCEUTUS sive AUSCHWEITUS Deus
sanitatis & ægritudinis. MARCOPOLUS Deus Magnatum
& Nobilium. Hos Deos enumerat Johan. Meletius. Addit
etiam alios quosdam, qui tamen iidem sunt cum illis, quos
inter Deos majorum gentiū numeravimus. Ut PARGNUS,
quem Meletius facit Deum tonitruum & tempestatum, sine
dubio est PERCUNUS. Deinde POCCLUM facit Deū infer-
ni & tenebrarum: POCOLLUM verò Deum aëreorum Spi-
rituum. Ego putaverim *Poclum* & *Pocollum* fuisse unum eun-
demq; cum illo, quem supra inter Deos majores primo
loco commemoravimus. Illud tamen inde colligere licet
Prussos postremis temporibus, postquam tres illi Dii à Bo-
leslao Chrobri Rege Polon. fuere combusti, discrimen illud
inter majores & minores Deos sustulisse, omnesq; pari
gradu habitos in sacris suis invocasse. Vel etiam, ut licet su-
spicari, videntur Prussi Veteribus illis Diis jam à Poloniae
Rege combusti aliis præposuisse, inter quos primus fuit
Occopirnus ut supremus cœli terræq; Dominus. Addit supra
enumeratis Diis Waiffelius etiam PERDOYTUM Deum
Navium. Credebāt enim Prussi in mari ingentis magnitudi-
nis Angelum sive Deum consistere, & quo ille se veneret, eò

etiam ventos spirare. Et si Angelus ille ad iram concitaretur, credebant ipsum pisces flatu suo abigere, imò etiam necare. Weiffel in Chron. p. 26. & seqq. Et SCHWAYXTIXTUM Deum luminis vid. Weiffel p. 19. *Quartum* Genus Deorum Proficorum constituunt illi, quos alii BARSTUCKAS, alii MARCOPETAS appellant & fuerunt ipsis Dii subterranei. *kleine Erd-Leute*. Waiffelius dicit eos fuisse habitos ut ministros Deorum: Murinius eos in specie *Pasviti* Dei ministros facit. Cum Barstuccis & Marcopetis forsàn iidem fuerunt, quia Joanne Meletio lingua Rutenicà appellari dicuntur *Colki*, Græcà *Coboli*, Germanicà *Coboldi*. Hos licet Meletius distingvat à Barstuccis, alii tamen eosdem esse statuunt. Statura ipsorum ulnam non excedere credebatur. Apparebant autem præsertim ægrotis noctu, lunà lucente, credebantur etiam nutritoribus suis afferre frumentum ex ingratorum horreis ablatum. Martin. Murin. in Chron. Pruss. cap. V. p. 9. Ejusmodi virunculos domesticos, qui domestica opera solebant obire, habuisse videntur Gothi in Septentrionalibus Regionibus, teste Olad Magnò. lib. III. c. X. *Quintum* Genus Deorum Constituebant SERPENTES, qui & apud Ægyptios, Gothos, Indos, Calcutenses, Samogitas fuerunt pro Diis culti, quò nihil acceptius fieri potuit Diabolo, qui primos nostros Parentes sub specie Serpentis decipit. Quàm pertinax ille cultus fuerit, docemur à Sigismundò L. B. ab Herberstein, qui memorabile exemplum hujus rei de Lithvanò quodam commemorat: *Cùm*, inquit, *priori ex Moscovià itinere rediens in Troki venissem, referebat hospes meus, ad quem fortè diverteram, se eodem, quò ibi eram annò ab ejusmodi quodam serpentis cultore aliquot alvearia opum emis- se, quem cum oratione suà ad verum Christi cultum adduxisset; utq. serpentem, quem colebat, occideret, persuasisset; aliquanto post, cum ad visendas apes suas eo reversus fuisset, hominem facie*

facie deformatum, ore aurium tenus miserabilem in modum de-
ducto offendit. Tanti mali causam interrogatus, respondit, se
quod serpenti Deo suo manus nefarias injecisset, ad piaculum ex-
piandum luendamq; pœnam, hac calamitate puniri: multaq; gra-
viora, si ad priores ritus suos non rediret, se pati oportere. In
 Comment. rerum Moscovit. fol. 84. Conf. Scaliger adv. Car-
 danum Exercit. CLXXXIII. sect. 2. & Gerh. Joh. Vossius lib.
 IV. De Orig. & progressu Idololatriæ cap. LXIII. BUBONI-
 BUS etiam Prussos Divinos honores detulisse, testantur Au-
 tor Chronici Ordinis in Hermânô de Salza fol. 28. b. & Gva-
 gvinus in Sarmatiâ Europæâ in Prusfiæ descriptione. Inter
 Feras præcipuè ALCEM honorarunt, Erasm. Stella lib. 2.
 Antiq. Borus. non logè à princip. *Sextum Genus Deorum*
apud Veteres Prussos constituebant res inanimata, ut præter
solem, Lunam & Stellæ, de quibus supra, IGNIS, Henneb.
de Vet. Pruss. p. 12. LACUS & FONTES, Helmold. lib. 1.
Chron. Slav. cap. 1. Johann. Dlugos. Tom. I. Hist. Polon. lib.
II ad An. 997. D. Coelestinus Mislenta refert, esse in tractu
Insterburgensi vicum cognomento Napirsken, quem
præterlabitur fluvius Golba, cujus adoratores olim mono-
culos fuisse redditos, illudq; magnæ gratiæ signum fuisse, in
Præfat. ad Manuale Pruten, SYLVAS & Singulas etiâ quas-
dam ARBORES adorabât de quibus in sequentibus. Tandè
Gvaginô teste OMNES PENE CREATURÆ fuerunt à Prus-
sis cultæ, ita tamen ut singulæ PROVINCIÆ unum ali-
quem Deum ex dictis sibi vendicarent præ reliquis. Sic
enim Chronici Ordinis Autor scribit. Ein jegliches von obbes
mekten Landen zu Preussen hatte einen sonderlichen Abgott /
den sie anbeteten vor ihren Gott. Eines theils beteten die Son-
ne an / etliche den Mond / etliche die Sterne. Item Leute /
Thiere / Schlangen / Frosche / den Donner. Etliche hielten
die Walde und Pûsche heilig / etliche die Wasser fol. 28.

V. Deinde lubet etiam inquirere, in quibusnam locis antiquitus Prusii Deos suos coluerint. Primarius locus, ubi tres Dii majores fuerunt culti, dictus fuit ROMOVE urbs à Romà sic dicta. Ubi autem urbs illa sita fuerit, ignotum ferè est, ut ostendimus in Disputat. De Orig. Prus. num. XXI. Quod non frustrà, sed divinà id ordinante providentià contigisse credendum est, videlicet ne Prusii veteres, sub Ordinis Teutonici imperiò adhuc ad idolatriam proni, ad locum illum, Deos suos adoraturi, confluerent. Appellant alii hunc locum ubi tres illi Dii colebantur *Rykaioth*. Henneb. tract. de Vet. Pruss. p. 11. b. & 13. Alii autem *Romove* distinguunt à *Rykaioth*. Dicunt enim Deos minores fuisse cultos in *Rykaioth*, majores autem in *Romove*. Et ita insuper hac de re loquuntur ac si multa fuerint loca *Rykaioth* dicta: sic enim Autor quidam Chronici Prusici Anonymus: Die gemeine Stellen / da sie die gemeinen Abgötter ehreten / wurden *Ryckayoch* genandt. Aber die Stelle / da die grosse *Enche* war / darin die drey Abgötter waren / und der Hohepriester seine Wohnung hatte / die hießen sie *Romove* nach *Rom*. quæ ad verbum exscripsit *VVeissel* in Chron, Pruss, p. 18. a. Specialis locus in quo Deorum cultus exercebatur plerūq; fuit *QUERCUS* quæ & apud multas gentes, ut Romanos, Græcos, Celtas, Jovi Deorum præcipuo sacra fuit Vid. Maxim. Tyrius Serm. XXXVIII. Eligebant autè Prusii in hunc finem sæpius quercum insignis proceritatis, Tales quatuor præcipuas fuisse in Prusiià legimus. Præ reliquis omnibus eminebat *Quercus Romove*. Cujus diameter ad sex omnino cubitos, sive Geometricos pedes duodenos, protendebatur. In summitate fuit latissima, & ramis mutuam inter se nexis, adeò impervia, ut pluvia per ramos & folia nullò modò posset penetrare. Et quod majorem admirationem meretur in hyeme quoq; viridis conspiciebatur. Henneb. in Chron. fol.

fol. 465. & VVeiffel. p. 17. b. Schuz. in Chron. Prufs. fol. 2. seq. id quod etiam Scriptores referunt de illa arbore prope Vpſaliam Diis Gothorum dicata, quod ſemper vireret, licet non fuerit ex earum arborum genere, quod aliàs naturà ſuà ſemper virere conſuevit. Vid. Olaus Magnus lib. III. cap. V. Fuit autem tripartita. Ex unà parte Prutenorum Deum, qui Percūnus dicebatur habebant. Ex alterà parte Potrimpos idolum fuit. Tertià in parte Picollos idolum ſitum erat Alex. Gvagin, in deſcript. Pruffiæ p. m. 321. ſeq. Addit Hennebergerus quod Percuni facies iracunda fuerit Potrimpo obverſa. Hæc quercus adeò Sacra eſſe putabatur, ut ſi folia ejus homines vel pecudes de collò ſuſpēſa portarent, præſervarentur ab omni futurò infortuniò. Henneb. de Vet. Prufs. p. 12. a. *Secunda* inter celebriores illas Quercus fuit prope oppidum Heiligenbeil/ quæ Gorcho fuit dicata à VVeidevvutò. Ad eam excindendam cum Anſhelmus primus Epiſc. VVarmiēſis aliquem miſiſſet, contigit ut ſecuris in everſorem iſtum converteret. Hoc miraculum cum Prufficis gentibus innotuiſſet, ſecuri Deo conſecratà, urbem, quæ antea dicebatur Schvventomeſt. i. e. Hieropolis, poſthæc appellarunt Sanctam Securim Heiligenbeil Henneb. in Chron. fol. 156. Schuſ Chron. p. 4. Quamvis alii aliundè hanc appellationem deducant teſte Schuzio l. c. *Tertia* quercus raræ proceritatis fuit ad Viſtulam probè urbem Thoruniēſem vel propè Mariæburgum, quam quercum equites Ord. Teuton. Pruffiam ingreſſuri in modum caſtelli erectis propugnaculis juxta ripam muniverunt. vid. Æn. Sylvius in deſcript. Europæ cap. XXIX. Dlugofs. lib. VI. fol. 580. Henneb. in Chron. Prufs. pag. 452. tit. Thorn VVeiffel. pag. 48. b. Hæc quercus adeò fuit celebris, ut etiam Author quidam Belgicus, putet, ibi fuiſſe tres illos Deos majores cultos, ſed ſine dubiò perperam hæc aſſerit. *Quarta* quercus fuit prope oppidum

Velau & pagum **Oppen** quæ tantæ fuit magnitudinis, ut cum excavata esset, eam eques ingredi, ibiq; equum suum in gyrum potuerit circumagere, quod adhuc superiori seculò fecisse fertur Serenif. Princeps Albertus Senior, ut & filius ipsius Serenif, Fridericus Albertus. Habuit truncus ejus in circumferentiâ 27. ulnas. Cujus rei testimonium à Senatu VVelaviensis oppidi habuisse se testatur Hennebergerus, paulò enim ante jam conciderat, non àm propter vetustatem quàm hominum ad eam accedentium culpam. Quicumq; enim ad eam visendam accesserat, statim nomen suum cortici incidebat, quò factum est, ut tandem arbor illa, post hominum memoriam, ut Hennebergerus putat, maxima, exaruerit. Henneb. in Chron. fol. 472 seq. Et ibi Deum aliquem fuisse cultum, non est quod dubitemus. In aliis cavis querebus foeminæ solebant serpentes lacte nutrire, eosq; ut Deos colere. Henneb. de Vet. Pruss. pag. 12, a. Deinde præter quercum etiam **TILIA** ab ipsis fuit pro Deò culta, aut tantùm sacrata, ut ad eam Dii alii colerentur, qualis Tilia adhuc fuit tempore Hennebergeri prope pagum Schakunicum, ad quam illò adhuc tempore multi confluebant, Henneb. in Chron. fol. 416. Porrò sub **SAMBUCO** etiam Dii habitasse credebantur, imò adhuc hodiè quibusdam in locis apud rudem plebeculam superstitio hæc remanet, ut credat, sub Sambucò morari homunculos illos subterraneos *Barstuccas* à Veteribus Prussis dictos, quod & mihi olim puero mulierculas aliquoties retulisse memini. Johannes Meletius in specie *Putscatum* Deum sub Sambucò habitasse dicit, De *Gothis* in Sveoniâ, quod arbores colant, dicit Scholiaste: Adami Bremensis ad pag. 152 n. 91. *Prope templum, inquit, est arbor maxima latè ramos extendens æstate & hyeme semper viridis; cujus illa sit Generis scit nemo. Ibi etiam est fons ubi sacrificia paganorum solent exerceri.* Hæc ille. Deniq;

totâ etiam SYLVÆ propterea fuerunt sacræ, quia credebant
in illis Deos habitare secundum illud Poëtâ :

Habitantur Dî quoq; Sylvas.

Ejusmodi Sylva Diis dicata fuit propè pagum Pöbeten in
Samlandiâ teste Henneb. in Chron. tit. Pöbeten fol. 350.
Conf. Erasmi Stella l. c. Mechovius lib. IV. cap. 45. Jodoc
VWillich. in Comment. ad Tac German. Part. I. cap. 14. p. 476.
Eadem de *Gothis* in Sveoniâ habitantibus tradit Adamus
Bremenf. Sec. XI. Scriptor: *Corpora immolatorum*, inqui-
ens, *suspenduntur in lucum, qui proximus est templo. Is enim*
lucus tam sacer est gentilibus, ut singula arbores ejus ex morte
vel tabò immolatorum divina credantur. in lib. De Situ Da-
niæ & reliq. Septentr. Regionum cap. XCIV. (233.) p. 153. Alii
etiam Dii colebantur in *Domibus*, ut *Serpentes* subfornace
vel in angulò vaporarii. Et *Coltky* in *Occultis adium locis*, vel
in *Congerie lignorum* Divinis honoribus afficiebantur. Joan
Melet. l. c.

VI. Antequam ad ipsum modum cultûs Divini acce-
damus, videndum nobis prius erit, per quosnam cultum
illum instituere fuerint soliti. Primus & supremus eorum
Pontifex dictus fuit *Krive* qui in urbe *Romovâ* residebat,
teste Johanne Dlugosò: lib. II. ad an. 997. Alii ipsum vo-
cant *Crive Kirveito*. VVeisselius etiam in quibusdam Chro-
nicis reperisse se dicit hoc nomen ita scriptum *Ewarto Kryve*
sive *Kribbe* pag. 18. Deinde legit *Ewarto Grille*, & pag. 27. a.
Ewarto Grillo sive **Kyrille**. Hennebergerus Pontificè hunc
à Masoviis aliisq; ipsum honorantibus *Crive*, à Prussis verò
Kirwaite dictum fuisse dicit, in Tract. de Vet. Pruss, pag. 13.
In significatione quoq; vocis explicandâ variant Authores.
Quidam putant Pontificem hunc primo appellatum esse
à Prussis *Kirie Kirieito* deductâ adpellatione à *Kúes*, ac si
diceres *Sanctus Sanctorum* vel *Sanctus Sanctissimus*. Deinde
verò

verò ab hominibus rudibus id corruptum esse in Crive Kir-
veito, ut habet Murinius in Chron. Pruss. cap. III. p. 4. idem
innuunt Gvaginus in descriptione Prussiae & Albertus
Wijuk Kojalovvicz Part. I. Hist. Lith. lib. I. pag. 21. Qui Ger-
manicè Chronica Prussica conscripsere mirè se torquent in
explicandà hâc voce. Hennebergerus dicit illud nomen
idem significare quod *Unser Herr / nechst nach GOTT / oder
Gottes Mutter*, in Tract. de Vet. Pruss. pag. 13. Alius Autor
Anonymus, cujus Chronicon MS. exstat, sic illam vocem
exponit: *Dieser ist unser Herr nechst Gotte / ohne seinen Wil-
len wollen wir nichts thun / wir sollen und wollen ihm folgen
gleichsam unsern Göttern*. Quæ verba ex ipsò exscribit Vvais-
sel. in Chron. p. 17. Casp. Schuzius dicit quod Prussorum lin-
gva Kirvwayte significet *den Mund Gottes* / in Chron. fol. 3.
fin. In Dietmari Chronico dicitur, quod hæc vox inter alia
significarit idem quod, *Glück unsern Göttern*. Thomas Cla-
gius Kirvvaite *Divinam mentem* significare notat lib. I. Lindæ
Marian. c. VIII. p. 44. Sed quid de his interpretationibus sit
judicandum faciliè apparet. Hic Pontifex tantæ fuit apud
Prussos authoritatis ut etiam beatum se prædicarit, cui ipsū
videre aliquando contigit. Imo & apud Masovios, Samogi-
tas, Lithvanos, Russos & Livonos, tantum ipsi deferebatur
honoris, ut etiam ab eò missos magnò affecerint honore si
modò Signū aliquod ab illò sibi datum ostenderint. Simile
quid de *Tartarorū Rege* tradidit Marcus Paulus Venetus, lib. I.
de Regionibus Oriental. cap. IV. Conf. & lib. I. cap. IX. Ille
Kirvaites senio confectus poterat se in honorē Deorum pro
populo devovere. Convocabatur tum populus per Vvei-
delottas; Constructâ pyrâ *Crive* ad populum verba faciebat,
admonēs eos, ut Deos suos ex animò colerent, deinde inter-
rogabat an eos pœniteret quod Deos tam frequenter flagi-
tiis

tiis suis offenderint. Annuente populo dicebat se Diis pro peccatis populi seipsum offerre velle; Succensâ itaq; pyra comburebat se ipsum. Sequentē die Weidelottæ alium Crive ex suo numero coram populo proclamabant, eum à Diis ad hoc munus denominatum dicentes. Henneb. in Tract. de Vet. Prus. pag. 13. seq. ex Grunov. Tract. 3. cap. 1. Alii Sacerdotes inferiores dicebatur WEIDELOTTÆ, à quibusdam etiam appellantur VURSKAITI, ut à Johanne Meletio, qui nominis Weidelotarum non meminit. Occurrit etiam hoc nomen WURSKAITVS pro Weidelotta apud Weiffel p. 19. Alio nomine etiam dicebantur SIGONOTTÆ. Weiffel p. 2). b. quod nomen etiam exteris Scriptoribus fuit notum. Author quidam Anonymus qui in fine Sec. X. vitam S. Adelberti scripsit (quæ Vita Cosmæ Pragensi tribuitur à quibusdam, sed perperam,) cum recensuisset quomodo Adalbertus in Prusiam veniens Populo prædicavit Evangelium, addit; *Profilit ex furibundò agmine igneus SIGGO & totis viribus ingens jaculum movens transfigit ejus penetralia cordis: Ipse enim Sacerdos idolorum & Dux conjurate Cohortis velut ex debito prima vulnera facit.* In vitâ Adalb. in fin. Illi Weidelottæ sive Sigonottæ fuerunt duplices: Alii in Rykajoth qui in circuitu *Quercus Romove* magnò numero habitabant: Alii in pagis hinc inde fuere dispersi, & reperiebantur inter Weidelottas Viri & fœminæ, omnes provectæ jam ætatis. Viri non poterant attingere fœminas, neq; fœminæ viros. Scottantes Weidelottæ igni cremabantur. Henneb. de Vet. Prus. pag. 15. Ejusmodi Weidelottam adhuc suo tempore circa An. 1531. in Diœcesi Poberensi in Samlandiâ latuisse testatur Hennebergerus l. c. D. Cœlestinus Mislenta officia Sacrificulorum dicit fuisse (1) sacrificare (2) homines in cultu Deorum informare (3) modum vivendi præscribere

(4) Devote orare (5) populo benedicere, inq, modo benedicendi plebi præire (6) de dubiis & perplexis responsa dare.

VII. De ipso cultu Deorum in genere notamus, quod ad Prussorum sacra *Christiani* non fuerint admisi, & si aliquando contigisset Christianum (vel etiam alium extraneum) sacra illa videre, statim sanguine suo illud expiare cogebatur: Et licet ille poenam effugisset, non poterat tamen Diis illis aliter quàm sanguine litari. Casp. Schuz lib. I. Chron. Pruss. fol. 3. Testatus idem est jam antiquitus Helmodus Sec. XII. Scriptor. *Usg, hodiè profectò, inquires, inter illos cum cætera omnia communia sint cum nostris, solus prohibetur accessus lucorum & fontium, quos autumant pollui Christianorum accessu.* lib. I. Chron. Slav. cap. I. Ipsi etiam Prussi non poterant in sacrarium Quercus Romove ingredi præter Pontificem ipsorum Cryvve Kyrveyto & præcipuos Weidelotas, Fuisse enim perhibentur circa hanc quercum vela Sericea, octo (secundum alios septem) ulnarum in altitudinem extensa, Dum sacra fiebant, vel aliquis adorandi vel offerendi gratia ad Idola venerat, tum illi Deorum ministri velum, ut idola ab omnibus conspicerentur, à Quercu removebant. Alex. Gvagin. in descript. Pruss. Hoc etiam ad cultum Deorum in genere notandum est, quod *humanis victimis* Prussi soliti sint ipsis (Præsertim verò *Picollo & Patrimpo*, ut notat Henneberg. de Vet. Pruss. p. II. b.) litare. Non solum enim in bellum ituri hominem ab hoste captum Diis immolabant, ut in Originibus Prussicis ex Grunoviò & Hennebergerò probavimus, sed etiam in bellò Ducem hostium captum solebant proprio eqvo imponere, pedibusq; eqvi ad diversas arbores alligatis in honorem Deorum comburere. *Ordens Chronicæ* / fol. 110. Si plures captivi fuerunt, sorte designabatur, qui Diis immolari deberet. Henneberg.

neb. de Vet. Pruss. p. 8. b. Forſan etiam hunc morem didice-
 runt à Gothis Pruffiam antiquitus incolentibus. Nam &
 apud Gothos Scandinavicos homines Diis immolabantur,
 vid. Adam. Bremenſ. de ſitu Dan. cap. XCIV. (234) p. 153. &
 Scholiaſtes ejus ad caput citatum. In ſpecie quoq; captos ab
 hoſte Diis apud Gothos fuiſſe immolatos, tradit Johan.
 Schæffer, in Vpſal. Antiq. cap. X. p. 136. Ex fluxu etiam ſan-
 gvinis immolatorum de futurâ proſperitate angurabantur
 Veteres Cymbri, Septentrionales populi, ut teſtatur Strabo
 lib. VII. id quod noſtro etiam Pruffos feciſſe, probavimus
 in Origin. Pruff. n. II. Porrò apud Pruffos Veteres *albi equi*
 Diis immolabantur, Nec licebat ulli Prufforum album
 eqvum ad uſus domeſticos ea propter adhibere. Henneb. de
 Vet. Pruff. p. 8. a. b. Præda in bello capta in quatuor partes di-
 videbatur: Prima in honorem Deorum comburebatur: Al-
 tera cedebat Pontifici Kirvvyte. Henneb. de Vet. Pruff.
 pag. 8. b. Cum aliquid populo nomine Deorum denuncian-
 dum erat, portabant Weidelottæ ſuum Crive Kyrvveyto hu-
 meris ſuis, collocabantq; ipſum ſuprà ſtruem lignorum,
 Ibi confidens credebatur cum Diis colloqui; quod igitur
 populo dicendum erat, illud Weidelottis indicabat, qui
 illud iterum populo circumſiſtenti denunciabant. Sim,
 Grunov. tractat. 3. c. 1. & ex eò Henneb. de Vet. Pruff. p. 13. b.
 Peculiaria Deorum illorum Picolli, Percuni, Potrimpi, mu-
 nera fuerunt ſequentia: PICOLLO conſecratum erat *mortui*
alicujus hominis caput, teſte Alex. Gvaginò l. c. Hēnebergerus
 dicit etiam potuiſſe ſervari *caput mortuæ pecudis*. Huc forſan
 referre poterimus morē Gothorum qui in honorē Othini
 ſui, quem noſ Veterum Prufforum Picollum fuiſſe diximus,
 ex craniis occiſorum à ſe hominum bibebant. Vid. Schæ-
 fer. in Vet. Vpſal. cap. X. fin. pag. 152 In feſtis Principioribus
 ſebum Picullo cremabatur in ollâ. In ædibus *Supanorum* l. c.

Nobilium & Magnatum, aliquo mortuo, sapius apparere Picollus, & qui ipsi nihil offerre volebant, eos noctu mirè divexare. Si neq; hoc curaretur, Deusq; ille tertium rediret, sanguine crimen expiari. Weidelota quippe sibi vulnus in brachio infligebat, ut sanguis efflueret, tum si sonus aliquis audiebatur intra Sacrarium, habebant hoc ut signum placati Numinis. Henneb. de Vet. Pruss. pag. 10. Weiffel, & alii. PERCUNO perpetuus ignis alebatur, quercuis lignis semper appositis. Hoc igne holocausta comburebantur. Si contigisset aliquando negligentia Ministrorum ignem extinguvi, Weidelota, cujus erat officium curam ignis gerere, capitali supplicio afficiebatur. Gvagin. Henneb. Weiffel. Fuit hoc etiam apud Lithvanos in usu, qui itidem in Kierni Principis sui honorem in edito colle, Dzievvaltovia propinquo, inter alia sacra perpetuum ignem quercu alebant per certos & ad hoc ipsum electos Sacerdotes. Cojalovicz Part. I. Hist. Lith. lib. II, pag. 45. Coelo tonante putabant Prussii suum Krive Kirvveyto cum Percunò loqui, ideo in terram procidebant, his verbis Percunum adorantes: **Deus Percunos Absolomus.** Rogabantq; ut sibi pluvias & serenitatem, justo tempore largiretur. Henneb. de Vet. Pruss. pag. 11. a. Johannes Lafficius Polonus aliam formulam precationis apud Lithvanos, Prussis conterminos, usitatam fuisse refert: Ibi enim coelo tonante agricola capite detecto & succidia humeris per fundum portans hisce alloquitur Percunum: **Percune Devaite nie mustiund mana/ diewu melsu tawi palti miessu.** *Cobibe te, inquit, Percune neve in meum agrum calamitatem immittas: ego vero tibi hanc succidiam dabo.* Verum postquam nimbus praeterit, carnes ipse absumit. In Tract. de Diis Samogit, p. 300. POTRIMPO in perpetuum cultum *Serpens*, olla impositus, conservabatur, & lacte, ut commodius viveret, alebatur, Olla manipulis

pulis frumenti erat contecta. Henneb. in Chron. fol. 465. Si aliàs Potrimpo honor aliquis exhibendus erat, Weidelota tribus diebus jejunare & in nudâ terrâ cubare cogebatur, antequam illud fieret. Henneb. in Tract. de Vet. Prufs. p. II. b. Suffitus fiebat Potrimpo ex thure & cerâ. Infantes etiam in honorem ejus immolabantur, Henneb. in Chron. fol. 465. fin. Sangvine immolatorum hominum pecudumq; Qvercus illa in Urbe Romove adeò fuit conspersa, ut horrorem aspiciētibus incuteret. Terrorem hunc augebant ipsi quoq; Dii, qui sæpius illò in locò tonitrua, pluvias variasq; tempestates excitabant. Apparebant insuper hominibus in formâ Serpentum, Draconum, ignis, & aliarum horribilium rerum. Schuz in Chron. Pruff. lib. I. fol. 4. a. In aliis etiam Sylvis ejusmodi spectra spectantium oculis se se ingerebant. Vid. Joan. Lafficius Polonus in tractat. de Diis Samogit. pag. 299. Idem de Gothis refertur, quod arbores Diis sacratas sangvine immolatorum consperferint. Vid. Adam. Bremensis; lib. de situ Dan. c. XCIV. (234.) Sic etiam Lucanus de Scythis lib. III. v. 105. dicit:

Omnis & humanis lustrata cruoribus arbor.

VIII. Cœterorum Deorum cultum ex sequētibus Festorū solēnitatibus cognoscemus. I. Die S. Gregorii. i. e. d. 22. Mart. PERGUBRIO Deo germinum, sacrificium facere solebant Prussi, Festum ipsum appellabatur *Pergubri*. Celebrabatur autem sequenti modò: Rustici conveniebant in unâ domò, ubi eos cerevisiæ dolium unum atq; alterum expectabat. Sacrificulus tenebat dextrâ obbam sive pateram (ex talibus etiam vas antiquos Gothos bibisse concludunt quidam indè, quia hoc Paulus Diaconus asserit de Longobardis quos ex Scanzia oriundos esse putant. *Quod genus poculi,* ait Paulus Diac. *apud eos Schala dicitur, lingua verò Latinâ patera vocitatur,* lib. de gest. Longob. cap. XXVII.) cerevisiâ plenam,

plenam, invocatoq; Dæmonis nomine decantabat illius laudes, quarum iuitium dat nobis Martinus Murinius: **O Wespocie Dewemusū Pergubrios** ꝛ. *O Domine Deus noster Pergubrios*, In sequentibus hæc fermè dicebat: *Tu abigis hyemem, tu reducis amœnitatem veris: per te agri & herbi virent: per te nemora & sylva frondent.* Joan Meletius de Relig. Pruss. non long. à princ. Cantilenâ finitâ, dentibus apprehendens obbam, ebibebat Cerevisiam nullò adhibitò manus adminiculò: ipsam obbam ita epotam retrò supra caput jaciebat. Quæ cum è terrâ sublata, iterûq; impleta esset, precabatur Sacrificulus sive Wurskaites Percunum, ut pluviam largiretur, Pickollumq; cum suis subditis abigeret, ebibebatq; eodem modò cerevisiam. Posthac Wurskaites tertio *Schwayxtixum* Deum adorabat ut justò tempore fruges gramine & pecora lumine suò collustraret & foveret. Quartò *Pilvitum* orabat ut largiretur gramina & messem uberem. In honorem autem singulorum Deorum obbam cerevisiæ ebibebat, sine adminiculò manus. His peractis omnes quotquot aderant, bibebant ordine ex obbâ impletâ, atq; in laudem Pergubrii hymnum canebant: Postea epulabantur totâ die, choreasq; ducebant, Johannes Meletius l.c. *Weissel* in *Chron.* p. 20. Quamvis Meletius cultûs aliorum Deorum præter solum Pergubrium in hõc festò nullâ faciat mentionē. II. Mense Augustò cum jam fruges ad demetendû essent maturæ, congregabantur Rustici in agris ad sacrificium, quod lingvâ Rutenicâ dicebatur **Sazineck** i. e. initium messis. Congregatis agricolis, si divitem messem Dii largiti fuerant, exhortabatur Sacrificulus juventutem ad gratiarum actionem, Finiebatur hoc sacrum exhaustâ obbâ cerevisiæ. Si verò minus uberem messem à Diis adepti fuerant, invocabat Sacrificulus *Auschvveitum* ut oraret Pergubrium, Percunum, *Schyyayxtixum*, *Pelvitum* aliosq;

aliosq; Deos, ne sequentibus saltem annis largam messem
denegarent agricolis. Confitebantur etiam omnes peccata
sua, quibus Deos offendissent. Deinde singuli pro faculta-
tibus suis conferebant frumentum & cerevisiam; foeminae
afferebant panem ex primitiis frugum coctum; Exigebatur
etiam multa ab illis, qui scelus aliquod perpetraverant;
Pecunia autem inde collecta in commune conferebatur,
ut inde convivium instrui posset. Hoc convivium tam diu
durabat, quoad cerevisia supererat, Weissel in Chron. pag.
20. Sacro peractio unus ex congregatione illa delectus mes-
sem solenniter auspicabatur, manipulum autem demessum
domum secum deferebat. Postridie omnes, primo illius
Domestici, deinde caeteri quibuscunq; placebat, messem
faciebant, Johannes Meletius. III. Finita messe, frugi-
busq; collectis sub finem mensis Octobris iterum solenne
sacrificium instituebant, quod Rutenica lingua **Ozinec**
i.e. consummatio messis dicebatur; Ibi Rustici ex toto pago,
aliquando etiam ex pluribus pagis coacti, mensae foenum,
postea panem, ac ab utraq; parte duo vasa cerevisiae plena im-
ponebant. Deinde adducta utriusq; sexus domestica anima-
lia, Sus, gallum, anserem, vitulum, (addit Murinius ovem
& arietem, caprum & capram) sequenti ritu mactabat Sacer-
dos sive Weidelota: Nempe certa verba prolocutus, anima-
lis caput caeteraq; membra fuste verberabat, quem caetera
turba sequebatur eadem agens & sequentia verba profe-
rens; *Hac tibi O Ziemiennik Deus (sic sine dubio Pergubrium
vocabant) gratias agentes offerimus, quod nos hoc anno conser-
vaveris incolumes & omnia nobis abunde dederis: idem ut &
in posterum facias, precamur.* Antequam vero carnes mactati
animalis comederent, unusquisq; eorum (ut vult Gvagi-
nus) vel Sacerdos ipsorum (ut asserit Murinius) ferculi por-
tiunculam abscissam in omnes adium angulos abjiciebat

has

hæc verba prolocutus: *Accipe O Ziemiennik gratò animo sacrificium atq; latus comede.* Tum demum ipsi quoq; lautè epulabantur. Hunc ritum suà adhuc memorià in nonnullis Lithvaniæ atq; Prussiæ locis observatum fuisse testatur Lafficius l.c.p.306, Murinius insuper, vel potius ille cujus Chronicon interpretatus est, addit suò tempore hoc observari solitum in Curlandià & Livonià, item in Sambià Prussiæ provincià, ut & in districtibus Insterburgensi, Ragnetensi &c. Vid. Murinius in Chron. Pruss. cap. V. pag. 8. Consuetudinem in honorem Deorum bibendi etiam apud Gothos fuisse usitatam fusè probant Joh. Loccen. lib. II. Antiq. cap. XXI. & Joh. Schæfferus in Vpsalia Antiq. cap. X. p. 143.

IX. Præcipuum sacrificium quod finitâ messe fieri solebat, fuit illud, quò *Caprum* sacrabant & immolabant, quod sacrum adhuc superiori seculò in Sambià (unde Samlandi dicti die *Bockheiliger*) fuisse in usu multi testantur: Georgius Sabinus Primus Academiæ nostræ Rector sic eà de re canit lib. 5. Eleg. 5.

Utq; bonis studiis, ita moribus excolit urbes (Albertus)

Imbuit ac verà Religione Dei

Namq; ferox hominum genus est & agreste sub Arctò

Notitiam nondum quòd pietatis habet.

Cæruleos instar sed adorat Numinis Angves

Macctatq; litat sacra nefanda capro

Valentinus Screkius in Carmine Gratulatoriò quod scripsit in felicem Alberti Ducis è castris An. 1563. reditum sic scribit:

Impia Religio vanis agitata sub aris

Cessit, & hoc cæpit sub Duce pulsa fugam.

Nam populus quondam qui Numina vana colebat

Auxilii quibus & nil rationis erat,

Pars Satyros, Faunosq; leves venerata: litabat

Fumida suppositis ignibus exta capri.

Et

Et Johannes Funecius: *Populus, inquit, agrestis & Damo-
niorum cultui deditus in eâ terrâ habitabat. Quod reliquia in
hodiernum diem testantur. Religio summa cum Mosis instituti-
one de sacrandò & immolandò hircò in festò propitiationis in
multis conveniebat; Quem sacrificandi hirci morem Sudavit—
ad hunc diem (licet manifestè non ausint prohibente eorum ne-
fas piò Principe Albertò) observare dicuntur.* In Commentario
ad Chronolog: suam lib. 10, ad An. Chr. 1217. Porro Simon
Grunovius qui circa An. 1524. Chronicon suum conscripsit,
testatur insuper, se ceremonias in hoc sacro frequentari so-
litas oculis suis vidisse. Refert enim se aliquando fortè
fortunâ domum quandam rusticam intrasse, in quâ multi,
quoniam hoc palam non licebat, clam congregati fuerant
agricolæ. Hi simulac Grunovium conspiciant, omnes
ipsum adorantur, mortem ipsi præsentissimam minantes.
Grunovius in tantò periculò constitutus, Prussicâ lingvâ
ipsum alloquitur, mortemq; deprecatur. Rustici auditâ lin-
gvâ Prussicâ præ gaudiò exultare incipiunt, clamantes:
Sta nussen Kikie/ nossen Kikie: i. e. Hic noster
Dominus, noster Dominus. Posthæc juramentò ipsum ob-
stringunt (quod in nomine Percuni præstare coactus est) se
nunquam hoc Episcopo, in cujus Diœcesi habitabant, indi-
caturum. Ritus verò in sacrificandò hircò observabantur se-
quentes: Conveniebant rustici aliquando vel è sex pagis in
horreum, ubi ignis in longitudinem lignis dispositis con-
structus erat. Viri caprum adducebant; Fœminæ verò adfe-
rebant farinam triticeam (secundum Meletium siligineam)
eamq; subigebant. Omnibus paratis Weidelota, Grunoviò
teste sublimi folio insidens, ad rusticos verba faciebat de
ipsum Origine & rebus antiquitus gestis, deinde etiam
de præceptis Deorum, quid illi ab hominibus fieri velint.
Posteâ Weidelotta utrâq; manu caprò introducto imposcâ

invocabat ordine Deos supra num. III. & IV. enumeratos, Occopirnum, Antrimpum & alios. Inde singuli rustici Weidelotæ peccata sua confitebantur. Sub hæc omnes, quotquot in horreò præsentés erant, extollebant caprum (Murinius eorum quindecim numerat cap. V. p. 8. seqq.) sublimemq; tenebant, donec hymnus decantaretur. Eò finitò rursus demittebant caprum in terram. Tum sacrificulus hortabatur populum, ut solenne hoc sacrificium à majoribus piè institutum summâ cum reverentiâ facerent, ejusq; memoriâ religiosè ad posteros conservarent. Concione ad populum habitâ ipse macerabat caprum sanguinemq; patinâ exceptum dispergebat, teste Johanne Meletio. Ast Grunovius dicit se vidisse quomodo Weidelotæ capro caput amputarit, rustici verò adstantes sanguinem effluentem vasibus exceperint, pecoriq; suo ægro bibendum dederint. Addit Weisselius summâ curâ Prussos cavisse ne sanguis in terram efflueret, eoq; conspersisse omnes suas fortunas & omnia pecora. Post hæc capri carnem pelle nudatam secabant in partes, asseribusq; impositam assabant in furnò, ut Auctor est Grunovius testis oculatus. Joh. Meletius verò & Waisselius dicunt carnem fuisse coctam. Dum caro assabatur sive coquebatur Rustici singuli coram Weidelotâ ingeniculabantur, in quorum ille capillos involans eos misere vellicabat, sed mox vice versâ rustici simul omnes in Vveidelottam irruentes capillos ipsius itidem vellicabant. Quò majorem ille clamorem edebat eò magis Dii putabantur populo esse propitii. Deinde mulieres quoq; docebantur, quomodo vitam suam instituere deberent, teste Grunov. Hinc dum caro coquebatur vel assabatur viri ignem illum circumstabant (secundum Meletium) vel circumsidebant (secundum Vvaisselium) mulieres verò parabant è farinâ siliginèâ (secundum Meletium) vel triticèâ

(ut

ut vult Waiffelius) placentas, quas non imponebant in furnum, sed viri ignem circumstantes hinc illinc per flammam eas jaciebant & jactatas excipiebant, idq; tamdiu donec illæ indurescerent & coquerentur. Tandem ad epulas digressi rustici, potabant ex cornibus (more Septentrionalium populorum, adeoq; & Gothorum. Vid. Plin, lib. XI. Nat. Hist. cap. XXXVII.) totâ die & nocte usq; ad vomitum. Ebrii summò mane extra villam progrediebantur, ubi reliquias ciborum certò in locò operiebant, ne à volatilibus vel à feris diriperètur. Omnibus his peractis dimissòq; coetu suam quisq; domum repetebat. Johā. Meletius. Schuzius. Thom. V. Waiffelius pag. 2. Ad consecrationem *Capri* referimus etiam consecrationem *Suis*, quam instituerunt An. 1531. rustici in districtu Pobetensi in Samlandia. Ibi enim in conspectu utriusq; sexus per sacrificulum certis ritibus ex sui medio ad id negotii delectum cum recitatione precum idololatricarum & invocatione Dæmonum *Sus* mactabatur fausti omnis ergò, cujus caro à sacrificiis omnibus frustatim assa devorabatur continuatis epulis ad septimū usq; diē. Extra verò ossa & residua particula igne cremabantur, testibus Hennebergero de Vet. Pruss. & D. Cœlestino Mislenta l. c. Quorum postremus etiam tradit, antè aliquot annos certo & statò tempore rusticos sub noctem omnis generis edulia præparasse, primitias quoq; certâ precatione consecrassè; Ad quarum absorptionem Dæmone invitato Hypocaustum benè obserasse, ut Dæmon solus relinqueretur; Omnibus tum domesticis sub extremo vitæ discrimine in domicilium illud eo tempore interdicebatur ingressus. Credebatur hoc pacto Diabolus placari, ne noxam aliquam pecudibus vel frugibus inferret.

X. Sed & specialem quorundam Deorum cultum videamus. *Gorcho* Deo cibi potusq; prope Heiligenbeil oppidum

dum perpetuus itidem ignis servabatur. Sacrificia ipsi ob-
lata, erant primitia fructuum & pisces primò capti. Imò &
alibi sacrificia *Gorcho* offerebantur, ubi ad lacum ingens
aliquis lapis reperiebatur (ut inter Frauenburgum, & Tol-
kemitam ad Habum adhuc suò tempore testatur Hennem-
berg de Ver. Pruss. pag. 10.) Ibidem Piscatores exituri piscatū
in horreò quodam conveniebant, Ibiq; magnam vim pisci-
um coctam asseribus imponebant in honorem Perdoyti
Dei Nautarum & piscatorum. Inde epulabantur & bibe-
bant cerevisiam suam ex pateris. Tandē Sigonota quasi Deo
placato ventos dividebat indicandò, ubi & quò die piscari
deberent. VVeissel. pag. 24. seq. *PUTSCÆTUM lucorum*
sacrorum Præsidem sub Sambucò in terrà habitantem Bo-
russi, Samogitæ, Lithvani, Rutheni & Livones singulari ve-
neratione colebant, teste Johanne Meletio. Litabatur ei
pane, cerevisiâ, aliisq; cibis sub sambucò positis. Invoca-
bant autem Prussi veteres Putscetum vel Puschaytum, ut
placatum redderet Marcopolum, Deum Supanorum live
Nobilium, ne graviore servitute à Dominis ipsi premeren-
tur, utq; sibi mitterentur Barstuccæ, qui in horreâ suâ fru-
mentum congererent & congestum conservarent. BAR-
STUCCIS vel Marcopetis vesperi collocabant in horreò
super mensam mappâ instratam, panem, caseum, butyrum
& cerevisiam, invitantes eos ad Convivium. Nec dubita-
bant de futurò fortunarum suarum augmento si manè re-
perirent cibos illos absumptos. Qui etiam cibus maximè
fuit absumptus, cum in aliâ consecratione cumulatus ap-
ponebant. Quod si verò cibus intactus in mensâ remanse-
rat, tum magnâ angebantur curâ, omnia improspere fore
credentes. Meletius l. c. VVeissel. pag. 20. b. Hanc superstiti-
onem adhuc superiori seculò fuisse superstitem testatur
Martin Murinius præsertim in Sambia, & quod maximè
mirum

mirum est, prope Choniciam in Pomorellia. Murinius in Chron. Prufs. cap. V. p. 7. Quando BARSTUCCÆ sive etiam alii spiritus, qui dicebantur *Coliky*, alicubi habitare volebant, quâ ratione suam voluntatem patrifamilias declararent, verbis Meletii dicemus: *In domo, ait ille, congerunt noctu segmenta lignorum & mulctris lacte plenis imponunt varia animalium stercora. Quod ubi paterfamilias animadvertit nec dissipaverit segmenta, nec stercora è mulctris ejecerit, sed de inquinatò lacte cum omni familiâ suâ comederit, tunc illi apparere & permanere dicuntur.* Melet in sæpè allegatâ Epist. in med. Porro SERPENTUM illorum, qui sub fornace vel in angulò vaporarii fovebantur cultus sic se se habebat: Certò anni tempore precibus Vveidelota evocabat Serpentes ad mensam. Illi exeuntes per candidum linteolum ascendebant mensam. Ubi postquam singula fercula dilibarunt rursus descendebant seq; in cavernis abscondebant. Serpentibus discedentibus homines læti fercula prægustata comdebant, certò persuasi, illò annò cuncta prosperè sibi evenitura. Quod si ad preces Vveidelotæ non prodibant, aut prodeuntes fercula non delibabant, magnam sibi homines calamitatem imminere rebantur. Johan. Melet. l. c. Illos autem *Serpentes* quos in cavis quercubus nutritos lacte supra diximus, sic colere solebant mulieres. Conveniebant statò tempore illos adoraturæ, precabanturq; ut viris suis vires largirentur, quò ab illis imprægnari possent. Henneb. de Vet. Prufs. p. 12. a. *In animatorũ Deorum* cultus consistebat etiam in solenni adoratione, qui autè ritus fuerint adhibiti, non adeò notum est. Ad cultum LACUUM illud pertinet, quod in cõsecratis lacubus non licuerit piscari. In consecratis etiã SYLVIS arborem excindere nefas fuit: *In eam caliginem mentis, ait Matth. à Michoviâ, prolapsi fuere, quod & Sylvailla & aves feraq; in illis consistentes sanctæ forent, & quicquid*

quid in illos ingrederetur, ut Sanctum ceneri deberet, violanti quoq; nemus, feras, vel alites manus aut pedes Dæmonum arte curvabantur, lib. IV. Chron. Polon. cap. XCIV. fol. 195. Commune hoc fuit Prussis cum veteribus Romanis de quibus Ovidius lib. III, Amor. Eleg. 1

*Stat Vetus & multos incidua Sylva per annos
Credibile est illi Numen inesse loco.*

Idem apud Gallos fuisse observatum testatur Sulpitius Severus in vitâ S. Martini. Prussos verò hoc vel à *Lithvanis*, vel à *Gothis* accepisse verisimile est, de quibus Vid. Ericus Vpsal lib. Hist. Sveo Goth. pag. 2. Johan. Loccen in antiquit. Sveo Goth. lib. I. cap. III. pag. 18. Æn. Syl. in Discript. Lithvan.

XI. Præterea habebant Prussi inter se sortilegos qui Ruthenicè *Burty* vocabantur. Forsan autem iidem erant, qui aliàs dicebantur *Vveidelotæ* sive *Vurskayti* sive *Sigonoti*. Illi *Potrympum* invocantes, ceram aquæ infundebant atq; ex signis & imaginibus in aquâ interfundendum effectis vaticinabantur, de quibuscunq; rebus interrogati fuerant. Meletius novisse se dicit mulierculam, quæ cum diu reditum absentis filii frustra expectasset (erat enim filius ex Borussia in Daniam profectus) consuluit Sortilegum à quò edocta est illum naufragiò periisse. Cera enim in aquam fusa expressit formam fractæ navis & resupini effigiem hominis juxta navim fluitantis. Melet. l. c. post med. Iidem Sortilegi, opinor, adhibebantur à Veteribus Prussis in aliis casibus. Ut cùm res alicui furto ablata erat, afferri jubebat cerevisiam, accersere etiam solebat Sortilegum sive Sigonotam (qui plerumq; pauper, cæcus vel claudus erat. Cùm verò interrogaretur cur adeo pauper esset, respondebat, Deorum sic esse voluntatem.) Hic invocabat Deum Cœli *Occopirnum* & Deum terræ *Puschkaytum*, rogans ne furem paterentur aufugere. Inde acceptis duabus patinis impone-

imponerebat ille, cui aliquid furto ablatum erat, patinæ uni
duos nummos, unum pro se, alterum pro fure, fundebatq;
desuper cerevisiam. Postea crucem sortilegus cretâ pingebat
in patinâ, illamq; concutiebat. In quâ tum parte nummus
furis reperiebatur, in eam plagâ mundi contulisse se furem
pronunciabat. Deinde in alterâ patinam, collocatâ in terrâ,
infundebat cerevisiam, & suspiciens in cœlum hæc pronun-
ciabat verba: *Benigne Deus cœli & terræ & stellarum per tuam
potentiam jube tuos servos ne honor tuus tibi eripiat, ne fur
hujus rei (nominabat autem rem furto ablatam) quiescat, do-
nec reversus rem quam furatus est, reddiderit.* Tum attollebat
patinam quærebatq; num bulla aliqua in cerevisiâ reperi-
retur. Si hanc reperiebat, persuasus erat, esse suas preces ex-
auditas: Nullâ verò bullâ repertâ, exhauriebat cerevisiam,
infundebatq; recentem, idq; tamdiu reiterabat donec si-
gnum aliquot exauditiæ orationis suæ animadverteret. Hæc
Waisselius, Sed Dietmari Chronicon addit, quod Sigonota,
conspicito illo signo, ceremonias suas finiverit illis verbis:
In nomine Patris, Filii & Spiritus Sancti, Amen. Et hoc suò ad-
huc tempore fuisse frequentatum tam à Germanis Prussiam
inhabitantibus, quam à Prussis superstitis, non solum in
Sudiniâ (quamvis ibi præcipuè) sed etiam aliis in locis, te-
statur Weissel. in Chron. Pruss. pag. 22.

XI. Jam placet ulterius progredi & ritus Prussorum
gentilium in *Nuptiis Funeribusq;* usurpari solitos enarrare.
Et quidem de ritibus NUPTIARUM prius agemus. Quam-
vis autem apud Prussos licuerit tot ducere uxores quot
quisq; emere poterat, testibus Æneâ Sylviò, Matthiâ à Mi-
choviâ, Cromerò & aliis; ordine tamen observatò & certis
ritibus adhibitis uxores ducebant, imò aded sanctum ha-
bebant Conjugium ut etiam adulteros, violatores ejus-
dem, comburerent procul à conspectu Deorum, combusto-
rumq;

rumq; cineres in viam publicam spargerent. Henneb. de
 Vet. Prufs. p. 17. b. Joannes Meletius apud veteres Pruffos te-
 statur. virgines multis in locis gestasse tintinnabulum, quod
 funiculo alligatum à cingulò pendeat usq; ad genua. Nec
 duci sed rapi eas olim à viris solitas memorat, Veteri Lace-
 dæmoniorum more à Lycurgò instituto, idq; non à Sponsò
 sed à duobus Sponsi cognatis. Postquam verò raptæ essent,
 tum primùm requisitò parentum consensu matrimonium
 contrahebatur. Addit Waiselius Sponsum Parentibus
 Sponsæ dedisse dotem pro ratione facultatum suarum,
 quæ aut in numeratâ pecuniâ, aut in frumentò, aut pecore
 consistebat. Hunc autem môrem sinè dubiò à Scythis, quo-
 rum pars erant Alani, & Gethis traxerunt, de his enim Hora-
 tius sic canit lib. 11. Carm. Od. 24.

Nec dotata regit virum

Conjux, nec nitido fidit adultero

Dos est magna parentium

Virtus & metuens alterius viri

Certo fœdere castitas.

Id quod etiam de *Tartaris* sive *Scythis Asiaticis* narrat M. Pau-
 lus Venetus lib. 1. de Regionibus Orientalibus, cap. LV. &
 LXII. de *Gothis* idem habet Joh. Loccenius quod uxores ha-
 buerint indotatas & quod apud ipsos adulterium fuerit capitale
 lib. 1. Antiq. Sveo Goth. cap. I. pag. 8. 9. Deinde apud Pruffos
 moris erat ut Sponsa consanguineos invitaret ad convivi-
 um. Ubi convenerant, post cœnam rogabat eos ut secum vir-
 ginitatem suam deplorarent. Annuentibus illis, Sponsa
 in hæc prorumpbat lamentationes; *O huc, O huc, O huc, quis,*
quis patri & matri mea lætetur, deinde sternetur quis ipsorum pe-
des lavabit? quis ignem servabit? Charissime catelle, Charis-
sima gallinula, succula &c. qui nobis in posterum pabulum præ-
bebit? hæc lamentatione finitâ deducebant eam cognati ad
 focum,

focum, ubi rursus lamentationem suam ordiebatur:
Ohue / Ohue / Ohue / Moy Mily Swenty
Ponike / i. e. *m̄ chare sancte ignis, quis in posterum ligna*
portabit ad te alendum, ut pater & mater possint calefieri, &
quis te conservabit? hæc cognati itidem faciebant, consolaba-
 bantur tamen sponsam, ne nimium luctui indulgeret. Si-
 miles his lamentationes apud Samogitas hodiernos in usu
 esse certum est. Cùm deinde Sponsa deducenda esset ad
 Sponsum, mittebat ei Sponsus currum. Huic insidens Spon-
 sa simulac ed limitas Sponsi sui pervenerat, effusò cursu ali-
 quis ipsi obviam procurrebat, alterâ manu torrem sive li-
 gnum accensum, alterâ cantharum cerevisiâ plenum te-
 nens, & ter currum circumibat hæc verba proferens: *Quem-*
admodum ignem apud parentes tuos conservasti, sic etiam apud
Sponsum facias. His dictis cantharum Sponsæ porrigebat, ut
 biberet. Auriga in hoc curru erat benè vestitus dicebaturq;,
 ipsorum lingua **Kellewese**: Simulac ille ad januâ ædium
 Sponsi pervenerat, quàm citissimè equò delabebatur, accla-
 mantibus hospitibus in ædibus Sponsi consistentibus:
Kellewese periothe / Kellewese periothe. i. e. *Au-*
riga venit, auriga venit, uti hæc explicantur in Chron. Diet-
 mari. Auriga equò delapsus in domum Sponsi irrumpebat,
 sellamq; ad id jam paratam & pulvinari, cui mantile im-
 positum erat, ornatam, occupare nitebatur. Si primò saltu in
 sellâ se collocare nō poterat, pugnis exceptus per aliâ janua-
 am ab hospitibus ejiciebatur: si verò primò statim conatu
 sellam occupaverat, ejus præmium erat mantile. Post-
 hæc excepta ab hospitibus Sponsa collocabatur in eadem
 sellâ, propinabaturq; ipsi catharus cerevisiæ. Inde Sponsa
 deducebatur ad focum, aurigâ dictam sellam portante. Ad
 focum iterum sellæ Sponsa imponebatur. Sediti pedes
 lavabantur. Eâdem verò aquâ, post lotionem pedum, con-

spergi consueverāt hospites, lectus nuptialis, pecora omnia,
& tota suppellex domestica, Postea Sponsæ oculi more mul-
tarum gentium obnubebantur velamine, osq; oblinebatur
melle. Velatis oculis deducebatur ad singulas ædiū jan uas,
quas contingere ac pulsare dextrò pede jubebatur his ver-
bis: **Traute/traute**/id est *pulsa, pulsa*. Ad singulas januas
consperebatur triticò, siligine, avenâ, hordeò, fabis, pisiss, &
papavere. Qui namq; sequebatur Sponsam gestabat sacco
omni genere frumenti plenum, illamq; cum conspergeret,
dicebat nihil horū defuturum sponsæ, si religionem piè co-
luerit, remq; Domesticā eā diligentia, quā deceret, curaverit,
His ita peractis, auferebatur Sponsæ velamen ab oculis, con-
viviumq; celebrabatur. Noctu cum Sponsa in cubiculū de-
ducēda esset, aliquis ex cognatis Sponsæ crines abscindebat.
Inde fœminæ præsentis capiti Sponsæ sertum (Prusicâ lin-
gvâ **abgloyte** dictum) imponebant niveò liateolò ador-
natum, addētes hæc verba: *Filia est caro de carne tuâ, hoc ergo
sertū portabis, donec filium pepereris, & quando hoc fiet, virgini-
tas tua sinietur.* Posthæc deducebatur ad thalamum, in
quem benè pulsata & verberata conjiciebatur Sponsoq;
tradebatur. Tum loco bellariorum afferebantur testiculi
caprini, vel ursini, quibus ipso nuptiarum die manducatis
conjuges credebantur fieri fœcundæ. Eadem ex causâ nul-
lum animal castratum in nuptiis mactabatur. Tandem ho-
nestissimæ quæquæ matronæ ad Sponsam accedentes in-
struebant illam quomodo sese gerere deberet erga maritum
suum. Sequenti die ante omnem cibum reliquias illorum
bellariorū comedebant. Joan Melet. post med. Weissel. p. 24.

XIII. IN FUNERIBUS sequentes observare solebant
ritus. Si quis lethali morbo decumberet, accersit jubebat co-
gnatos omnesq; vicinos, sive incolas illius pagi, ipsisq; dari
mandabat unum atq; alterum dolium cerevisiæ. Congrega-

ti illi strenuè potabant, mortem ægroti expectantes ut
cum deinde deflerent. Imò non semper expectabant, donec
ægrotus moreretur. Nam lege, ut ferunt, à Weidevuto latâ
concessum fuit, ut filius suos parentes occidere posset, si
nimiò confecti seniò, laboribus non essent tolerandis. Mar-
tin. Murin, in Chron. Pruss. cap. II, p. 3. Concessit etiam idem
Weidevutus, ut ægroti Diis sacrificarentur & combureren-
tur. Henneb. de Vet. Pruss. pag. 22. Divites habebant apud se
Weidelottam cum ægrotabant, qui eos hortabatur ut memi-
nissent gaudiorum, quæ cum Diis post mortem habituri es-
sent. Si exactis quatuor mensibus morbus non remittebat,
votum faciebant Diis. Si nec tum morbus cessabat, adhibe-
bantur cineres ex igne Diis sacratò. Si neq; hoc opem fere-
bat ægrotò, tum Weidelota volentibus id cognatis ægrotum
pulvinari injecto suffocabat. Magnatum etiam infantes
ægroti comburebantur. Henneb. l. c. p. 23. Si quis naturali
morte decessisset, vicini & cognati cadaver aquâ calidâ ablu-
tum, vestibus albis & calceis indutum locabant in sella ere-
ctum. Propinqui assidentes defuncto cerevisiam ex recenti
doliò mactræ infusam, paterâq; haustam propinabant, di-
centes: **Kayles mause gygynethe** i. e. *ego tibi propino.*
Epotâ cerevisiâ lessus funebris sequentē in modū institueba-
tur: *Heu, heu mihi, quare mortuus es? num tibi deerat cibus aut
potus? quare ergo mortuus es? Heu, Heu mihi, anrò habuisti for-
mosam conjugem? quare ergò mortuus es?* Hoc modò lamen-
tantes enumerabant ordine omnia externa defuncti bona,
nempe liberos, oves, boves, eqvos, anseres, gallinas &c. Ad
quæ singula respondentes occinebant hanc naniam. *Cur
ergò mortuus es, qui hæc habebas?* Johan. Melet. Talis Lessus
in Samogitiâ adhuc hodiè apud agrestes in usu est. Posthæc
iterum defuncto propinantes, & quasi in discessu valedicē-
tes rogabant, ut in futurâ vitâ parentes cognatosq; suos salu-

saret, precabantur etiam ut ipsi illis in locis bene esset. Peractis his munuscula dabatur defunctis scil. mulieri filū cum acu, ut si quid in itinere discissum fuerit, refarciri posset. Virorum autem lateri gladius accingebatur: linteō etiam oblongo collum obolvebatur, cui pecunia implicata erat in viaticū defuncto data. Cū efferretur cadaver pleriq; cognati in equis vecti, currū, in quō cadaver vehebatur, comitabantur, districtisq; gladiis identidem aërem diverberabāt, vociferantes: **Geygeythe / Begaythe / Peckelle** i. e. *Fugite demones in infernum.* Mulieres funus comitabantur usq; ad limites pagi. Ibi palus erat terræ infixus, eiq; impositus nummus, ad quem decurrebant equis insidentes cognati. Qui primus arripiebat nummum, ostēdebat eum palam, quō cōspecto cœteri rursus ad cadaver currebant, eductisq; gladiis vel fustibus auras diverberabant, clamantes: **Begaythe Poculle.** Ad sepulchrum cū venissent, circumire solebant ter currum, lessum ingeminantes. Weiffel pag. 26. An cadavera illa combusta, an verō humata fuerint, non meminit Meletius, sed Weiffelius utrumq; asserit. De crematione non est quod dubitemus, cum hæc testentur ur-næ hinc inde repertæ. Terrâ etiam Prussos cadavera tota aliquando condidisse non est improbable, cū utrumq; servarint aliæ quoq; gentes. De *Romanis* vide Plin. lib. VII. Nat. hist. cap. LIV. De *Græcis* Plato in Phœdone, Conf. Kirchmā lib. I. de Fun. Rom cap. I. Circa sepulturā & hoc norat Weiffelius quod fœminâ sepultâ colus fuerit combustus, in sepulturâ viri aliud aliquod monumentum: Si verō defunctus fuerat ad Religionem Christianam conversus, tūm annulos æreos & armillas æreas in sepulchrum illata fuisse testatur. Addunt alii, quod Prussi, more plurimarum gentium soliti sint optimas vestes rogo injicere. Cum Nobilibus etiam canes Venatici, equi, arma, aliq; utensilia comburebantur.

Fidelis.

Fidelissimi etiam servi seiplos in rogum conjiciebant. *Or-*
denſ Chroniceſ fol. 13. Joan Dlugofs, lib. II, ad an. 997. f. 115. Imò
ſi aliquis magnatum mortuus fuerat, etiam cónjux & quidã
Weidelotta ſeſe cum ipſo flammis tradiderunt. Henneb.
de Vet. Pruſs, p. 23. Porrò qui funus mortuo faciebant, nũmos
projiciebant in ſepulchrum, tanquam viatico mortuum do-
nantes. Collocabant etiam panem & lagenam cereviſiã ple-
nam ad caput cadaveris in ſepulchrum illati, ne anima ſi-
taret vel eſuriret. Meletius, l. c. Hęc injectio pecuniã in ſepul-
chrum fuit & apud Gothos in uſu, ut de ipſis teſtatur vetus
Scholiaſtes Adami Bremeniſis in Scholiis ab lib. Adami de
Sit, Dan. & reliq. Septentrional. Regionum. num. 97. Oblatio
autem ciborum ſuper tumulos defuncti, apud multas gẽtes
olim fuit in uſu, neq; hodiẽ deſũt hujus moris indicia. Poſt-
hęc uxor mane & veſperi ſub ortum & occaſum ſolis ſuper
extincti conjugis ſepulchrum ſedens vel jacens luctum con-
tinuabat diebus triginta. Cognati verò celebrabant die tertio
ſextò, nonò & quadrageſimò à funere convivia, in quibus
viri ſeorſim & mulieres itidem ſeorſim accũbebant. Weisſel
pag. 26. Accumbebant autem tacitè tanquam muti, nec ute-
bantur cultris, Ad menſam miniſtrabant duæ mulieres, quæ
hoſpitibus cibum diſtribuebant, itidem cultrò non adhibi-
tò, cùm cibus jam antea fuerit in partes ſciſſus. Ad has epulas
invitabant poſtea animam defuncti ante januam conſisten-
tem: Singuli etiam de ſingulis cibis aliquid ſub menſam ja-
ciebant, animam eo paſci credentes eiſq; potum effunde-
bant. Si quid fortè fortuna de menſa decidebat in terram,
id non tollebant, ſed orphanis (ut ipſi loquebantur) anima-
bus relinquebant, quia aliàs nullos haberent cognatos, à
quibus exciperentur convivio. Peractã cœnã ſacrificulus
ſurgens de menſa ſcopis domum purgabat, animasq; mor-
tuoꝝum eſſiciebat tanquam pulices, atq; ſequentibus eas ro-
gab. a

gabatur verbis ut exirent: **Telypily Dusyce. Nurwen**
nurwen i.e. *edistis, bibistis animula. Ite foràs, Ite foràs.* Post
hæc convivæ inter se certarunt poculis. Mulieres viris pro-
pinabant, & vicissim viri mulieribus, seq; mutuò osculaban-
tur. Johan. Melet. in epist. citatâ in fin. Quædam ex his refert
etiam Erasmus Stella: Sic enim ille de Widevvuti conkri-
tationibus loquens: *Statuit & dies Natalitios, & funera pari*
modo celebranda, mutuis scilicet comotationibus, tum lusu &
cantu, absq; mœrore cum summa hilaritate & gaudio: utq; alte-
rius vitæ spem præseferrent, illo saltem ostenderunt, quod ex-
utos spiritu armatos, vestitosq; ac magna suppellectilis parte
circumpositâ humarunt. Quo more usq; nunc sepeliuntur, addi-
to etiam potu melleo aut ex frumentis facto in testaceis vasis. In
funebri epulo partem obsonii potusq; vitæ defuncti manibus liba-
ruut, hodieq; libant, pudendo illic Christianorum Præsulum dede-
core. Ex his omnibus satis superq; jam apparet Prussos ali-
quam habuisse cognitionem de animæ immortalitate, aliàs
tantò apparatu in demortuis suis sepeliendis non fuissent
asuri. Quemnam autem statum animæ post mortem statu-
erint Prussi, non eadem est opinio. Vincentius Kadlubkus
Episcopus Cracoviensis, qui Sec. XII. floruit, dicit Geras (per
quos intelligit Prussos) Pythagoricam Metempsychosin ra-
tam habuisse lib. IV. Chron. Polon. cap. XIX. p. 512. Verba ci-
tavimus in Originibus Prussicis. Sed si fidem Chronicis vo-
stris habemus, statuendum est Prussos credidisse animas in
aliu mundu demigrare, ibiq; in eodem statu, quem in hoc
mundo habebant, permanere. Quapropter etiam cum ho-
minibus comburebantur quamplurima, ut illis uti possent in altero
mundo. Credebant etiam piis & impiis in altera vitâ dignam pro
meritis retributionem fore. Ordens Chronicæ fol. 13 Henneb. de Ver.
Prus p. 12. ex Grunov. Tractat. II. cap. IV. Nos nobis gratulamur de
magnâ ergâ nos Dei benignitate, quâ nos è spissâ errorum gentiliu
caligine eductos, in clarâ divinæ veritatis luce sinit.

COROLLARIA.

Subiectum Virtutum moralium est appetitus sensitivus
Præstantissima Reipubl. species est Regnum.